

Proiect editorial apărut la
150 de ani de la trecerea în eternitate a lui Avram Iancu
și la 60 de ani de la cea a lui Silviu Dragomir

sub egida:

Academia Română,
Institutul de Istorie „George Barițiu”,
Centrul de Studii Transilvane,
Fundația Transilvania Leaders,
Centrul de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir”,
Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu” din România
și Asociația Școala Ardeleană de Editare și Promovare a Cărții

Seria de autor
SILVIU DRAGOMIR

AVRAM IANCU

O VIAȚĂ DE EROU

Ediție îngrijită, studiu introductiv și notă asupra ediției de

Ioan Bolovan și Sorin Șipoș

Cuvânt de prețuire de

Ioan-Aurel Pop,

Președintele Academiei Române

Prefață de

Liviu Maior

Cluj-Napoca, 2022

Cuprins

Cuvânt de prețuire de Ioan-Aurel Pop	5
Avram Iancu în Panteonul românesc de Liviu Maior	11
Studiu introductiv. Silviu Dragomir și elaborarea biografiei lui Avram Iancu: etape și implicații ideologice, semnificații istorice de Ioan Bolovan și Sorin Șipoș.....	15
I. Silviu Dragomir – repere biografice	15
II. Cercetările lui Silviu Dragomir despre Avram Iancu din anii 1955-1962	25
III. Monografia <i>Avram Iancu</i>	42
IV. Concluzii	66
Notă asupra ediției de Ioan Bolovan și Sorin Șipoș.....	73

AVRAM IANCU. O VIAȚĂ DE EROU

Cuvânt înainte	79
Capitolul I	85
Leagănul eroului	85
Adolescența	95
Zori de libertate	106

Capitolul II	117
Primăvara lui 1848	117
Tribunul poporului	139
Capitolul III	155
Unica soluție: revoluția	155
Prefectura din munți	172
Cele dintâi lupte	182
Capitolul IV	191
Prietenul fățarnic	191
Victoria revoluționarilor maghiari	201
Cetatea din munți	211
Capitolul V	233
Misiunea deputatului Dragoș	233
Iancu și Hatvani	264
Drama lui Dragoș	274
Înfrângerea lui Hatvani	282
Moartea lui Buteanu	293
Capitolul VI	301
Iancu și Kemény Farkas	301
Fântânelele	321
Oastea moșilor și comandantii săi	331
Capitolul VII	343
Iancu și Kossuth	343
Bălcescu, Iancu și Kossuth	357
Sfârșitul revoluției ungare	371
Capitolul VIII	377
Românii din Transilvania și împăratul	377
Biruința austro-rusă	398

Capitolul IX	409
Lupta împotriva reacțiunei	409
Iancu și împăratul	424
Capitolul X	437
Umbra	437
Sfârșitul	454

stăruitor: „De credeți în cer un Dumnezeu și pe pământ o patrie, luați alte mijloace de-a trata cu noi, convingeți-vă deplin că între noi și voi armele nu pot hotărî niciodată”.

Lupta lui Avram Iancu pentru drepturile moșilor și pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania constituie o pagină de mândrie a întregului nostru popor. Înfățișând-o într-o mai amplă monografie istorică, nădăjduim a da un îndemn noilor generații în lupta lor pentru libertatea și independența patriei, pentru fericirea oamenilor muncii.

S.D.

Capitolul I

Leagănul eroului

Eroul revoluției române din anii 1848-1849 s-a născut în Vidra de Sus, o comună așezată în inima Munților Apuseni ai Transilvaniei. Când urci de la Câmpeni spre Muntele Găina, șoseaua cotește de la o vreme spre apus, îngânându-se cu Râul Mic, una dintre ramurile de obârșie ale Arieșului. Astăzi se întâlnesc în cale mai întâi Vidra de Jos, iar ceva mai la deal, Vidra de Mijloc, sate mari, compacte, cu casele zidite pe mici terase ori la poalele versanților. Acum un veac și jumătate însă, Vidra de Mijloc era doar un „crâng”, format din câteva case izolate. Cea din urmă așezare omenească în valea acestui râu din ce în ce mai sălbatic rămâne Vidra de Sus. Aici valea-i mai îngustă și casele sunt presărate de-a lungul apei într-un peisaj pitoresc. A lui Alisandru Iancu era clădită între drum și albia râului, care taie în două lunca culcată sub dealuri stâncoase¹.

Bunicul familiei, bătrânul Gheorghe, pare să fi fost om vrednic, care a crescut șapte copii. Fetele, Sântioana, Maria, Zamfira și Ana, înzestrate cum se cuvine, s-au măritat cu gospodari cinstiți din neamurile Resiga, Vasin, Trifuțiu și Bistroi, care au lăsat urmași

¹ Vidra de Jos de odinioară se numește astăzi Goiești, iar Vidrei de Sus i s-a dat numele lui Avram Iancu. Singură Vidra de Mijloc și-a păstrat denumirea mai veche: Vidra. Datele puține despre părinții lui Iancu le-am luat din studiile lui Ioan Lupaș, *Avram Iancu*, Cluj, 1924, și Nicolae Buta, *Avram Iancu și epoca sa*, Cluj, 1924. Cartea lui Iosif Sterca Șuluțiu, *Avram Iancu* (retipărită din *Transilvania*), Sibiu, 1897, am utilizat-o cu precauțiunea cuvenită. Autorul inventează de prea multe ori știri, care se dovedesc neadevurate.

numeroși². Cei trei fii, Alisandru, Avram și Ioan, învață la școală în satul natal, poate și în Câmpeni. Datorită brumei de învățătură ce și-au însușit, ei izbutesc să dobândească slujbe de încredere din partea domeniului. Tustrei vor deveni juzi și gornici, un fel de primari ai satelor „fișcușești”, și paznici ai pădurilor aparținătoare domeniului. Alisandru, tatăl eroului, e jude în Vidra de Sus, iar Avram, în Vidra de Jos. Fratele mai mic, Ioan, este, de asemenea, jude al domeniului, fără să putem preciza unde. Doctorul Vasile Pop, cărturarul cu mare faimă în vremea sa, îl știe jude al domeniului Zlatna, dar nu precizează anume locul unde servea. Observația că și mezinul „e român zdravăn” aduce o contribuție prețioasă pentru a judeca vrednicia familiei³. Ioan Iancu este abonat al *Gazetei de Transilvania* (1840), de unde se poate cunoaște râvna lui de a se adăpa la fântâna ideilor epocii de redeșteptare. Când un profesor învățat din Cluj, Székely Mózes, întreprinde, prin 1846, o excursie de studii în Munții Apuseni, întâlnește pe doi dintre frați și rămâne surprins de felul în care știu ei să primească oaspeți streini⁴. El notează următoarele: „Cât de fericite rezultate dă educația, chiar și în clasele de jos, o dovedește purtarea plină de virtuți și unanim recunoscută de funcționarii domeniului a celor doi iobagi din Vidra de Sus, frații Avram și Alisandru Iancu. Mărturisind aceasta, dorința mea sinceră ar fi ca măcar o parte mică din locuitorii patriei

² Consemnarea rudelor lui Iancu, unchi și mătuși, a se vedea la Ioan Lupaș, *op. cit.*, pp. 59-61. Avocatul Augustin Rațiu din Turda a tipărit între 1925 și 1927, ca manuscris, dosarul privitor la lășământul lui Avram Iancu, în care se găsesc multe și prețioase informații privitoare la familia eroului. Autorul a binevoit a ne pune la dispoziție un exemplar din lucrarea sa.

³ Notele privitoare la „Iank Ioannes iudex dominialis zalathnensis” se găsesc în corespondența lui Vasile Pop către Barițiu (Zlatna, 6 octombrie 1849. Biblioteca Academiei R.P.R. Mss. române, nr. 100, colecția Barițiu, vol. 9, fila 167).

⁴ Schițele de călătorie ale profesorului Székely Mózes, viitor vicar unitarian, sunt publicate în revista din Cluj *Kiskövet, Általános ismertető*, 1846, nr. 2 și 3.

noastre să se apropie de cultura, bunăstarea și conduita lor. Ungaria ar deveni atunci mult mai fericită”.

Cuvintele de laudă măgulesc pe părintele eroului, dar dezvăluie, totodată, și soarta tragică de care erau loviți chiar și cei mai de frunte moți: fiind iobagi încă, ei sunt supuși ai domeniului fiscal, aparțin, prin urmare, clasei celei mai de jos. Prin educația și calitățile lor personale, frații Iancu se impun atențiunii tuturor, dar rămân, cu toate acestea, lipsiți de libertate și datori a roboți stăpânului. Neamul lor era apăsător de multe veacuri de jugul care se dovedise neînduplecat. Doar școala oferea atunci un mijloc de a se smulge din iobăgie sau de a-i îndulci într-o oarecare măsură asprimea.

Într-o asemenea familie vede lumina zilei, în 1824, viitorul „Crai al Munților”, ca al doilea fiu al soților Alisandru și Maria Iancu. Mama eroului, Maria Gligor, e descrisă ca o femeie mărunțică, dar plină de viață, cu părul bălai și ochii albaștri. Ziua în care s-a născut Avramuț nu o cunoaștem. Condica bisericii din acel an s-a pierdut, iar certificatele școlare de mai târziu nu notează decât vârsta școlarului. Părinții îi dau la botez numele unuia dintre unchi. Primul lor născut, preotul Ioan de mai târziu, primise, de asemenea, un nume obișnuit în familie. În acest chip, frații caută să întărească legătura de solidaritate și să cultive tradiția modestă a căminului lor, care nu e lipsit însă de gânduri mărețe. Cât de departe mergeau nădejdlile perechii tinere nu știm. Bănuim însă că vrednicul jude din Vidra de Sus cunoștea calea care ducea spre libertate. De aceea caută să-și sporească averea, pentru a trimite copiii la învățătură. Dacă cel mai mărișor se dovedește bun cântăreț, el putea să devină preot. Clericilor nu li se mai cerea robota afurisită. Dar Avram? Fi-va, oare, destul de vrednic să învingă greutatea învățăturii? Bunii părinți sunt obsedați mereu de chinuitoarea problemă a poporului român din Transilvania. Eliberarea din jugul iobăgiei rămâne visul lor cel mai fierbinte. „Masa valahilor, sau a

daco-romanilor – scriau K. Marx și Fr. Engels în 1853 –, se afla și se află și astăzi sub apăsarea jugului feudal al marilor proprietari funciari maghiari, care, potrivit sistemului austriac, au fost transformați într-un instrument de spoliere guvernamentală...”⁵ Domeniul fiscului din Munții Apuseni nu aparținea, e drept, marilor feudali, exploatarea țărănimei însă era și aici nemiloasă și de multe ori sălbatică.

Ca jude și gornic, Alisandru Iancu nu se resimte de apăsarea acestui jug în așa măsură ca ceilalți moți. Slujba îi aducea anumite foloase și îi asigura scutire de sarcinile umiltoare. Dar, oricum, el se socotește prins încă în chingile rușinoase ale șerbiei. Corvezile le cunoștea foarte bine. Deoarece ele constituie cadrul în care se desfășoară viața sătească din Vidra de Sus, încercăm a le expune pe scurt.

Comuna de naștere a lui Avram Iancu aparținea domeniului fiscal Câmpeni, numit „cel de sus”, împreună cu alte 10 sate împărțiate pe cele două văi ale Arieșului. Domeniul era condus de o administrație din Zlatna. Proprietar era, prin urmare, statul însuși. Același scop îl urmăreau și domeniile din Zlatna, Abrudsat și Baia de Arieș. Interesul fiscului era ca centrele miniere să fie ajutate de populația țărănească din împrejurime cu produse agricole și cu brațe de muncă. De aceea, nici sub regii ungari, nici sub principii transilvăneni nu li s-a impus locuitorilor din munți decât obligația de a oferi domnitorului țării un dar anual de valoare minimală. Casa austriacă stabilește însă taxe regulate, mărimea cărora sporea din an în an, dublându-se și cu tot mai numeroase prestații. În vremea urbariilor din secolul al XVIII-lea se asimilează, în sfârșit, și populația din Munții Apuseni, pe deplin, regimului nemilos de

⁵ Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 9, Editura Politică, București, 1959, p. 9.

exploatare feudală, cu deosebirea, doar, că în locul proprietarului local, al moșierului, în domeniile fiscului proprietar era statul, care stăpânea prin slujbașii și „șpanii” fiecărui domeniu. Dar neexistând „alodiu”, adică teren rezervat exclusiv nobilului, țăranii din munți posedă întreg hotarul comunei, arătură, fânețe și păduri. Regimul habsburgic însă e departe de a recunoaște drepturile câștigate prin practica unor veacuri îndelungate; el intervine neconținut pentru a stoarce câștiguri mai mari și reușește a impune, astfel, sarcini tot mai grele pe umerii moșilor⁶.

Când s-a întocmit recensământul iobagilor, în vara anului 1820, judele comunei și sfatul bătrânilor din Vidra de Sus reproșează cu amărăciune stăpânirii despoierea de drepturi care li se aplică an de an⁷. Plângerea era îndreptățită, deoarece administrația austriacă reglementase urbariul în așa fel, încât obligația de robotă a devenit, de fapt, nelimitată. Oamenii erau chemați neconținut să ajute la tăiatul lemnului din pădure, alții se îngrijeau de plutirea stâncenilor pe râu până la Baia de Arieș sau de transportul cu carele până la cohurile din Zlatna. Șlicul, piatra de minereu, trecută o dată prin șteampuri, o cară tot ei, de la Ofenbaia (Baia de Arieș) la Zlatna, pentru ca să se macine acolo în noile întreprinderi și să se

⁶ Lucrarea mai nouă a tânărului istoric maghiar I. Tóth Zoltán, apărută în românește la Editura Academiei R.P.R., 1955, sub titlul *Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848*, dă lămuriri amănunțite și despre „domeniul de sus”, al Câmpenilor, înfățișând cu deosebită erudiție și cu deplină înțelegere situația moșilor și luptele lor împotriva apăsării feudale. De domeniul de sus aparțineau comunele Câmpeni, Sohodol, Bistra, Certeje, Săcătura, Albac, Neagra, Scărișoara, Vidra de Jos, Vidra de Sus și Ponorel. Despre raporturile din Munții Apuseni, cf. Rubin Patiția, *Munții noștri. Țara Țopilor*, Orăștie, 1912 (Partea I, *Din cele mai vechi vremuri până la 1785*).

⁷ Urbariul comunei Vidra de Sus l-am luat de la Ștefan Meteș, *Vieața Agrară, Economică a Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I. 1508-1820, București, 1921, pp. 184-188.

aleagă din ea firele de metal prețios. Taxe în bani, destul de mari, datorează numai moșii care posedă car și vite de jug. În schimb, zilele de lucru se remunerează cu o plată în bani așa de puțintică, încât poate fi socotită doar simbolică, servind totuși dovada că ei nu au fost tratați întotdeauna ca iobagii nobililor. Morile din sat sunt supuse la taxe anuale, de asemenea și dreptul de vânat și pescuit. După mărimea acestor taxe se poate deduce o mai mare bogăție de păstrăvi decât în zilele noastre. Cârciumile și dreptul de a vinde băuturi aparțin domeniului, care-l exploatează cu profit. Pentru porci și stupi li se cere oamenilor nu dijmă, ci o taxă stabilită anual. Sarea se aducea din Turda; de-o vreme încoace însă, moșii erau trimiși să o cumpere la Uioara (Ocnele Mureșului), ceea ce înseamnă drum mai lung, vamă peste podul Mureșului și pierdere de timp pentru cărauși. Lemnul de brad potrivit pentru cioplit îl capătă cu bucata pe preț nu prea ridicat, cel de construcție e scump însă și pentru ei.

Condițiile de trai nu ar fi fost de nesuferit dacă nu s-ar fi ivit și „răutăți”, cum se exprimă recensorii din 1820, nevoi inerente terenului muntos și dușmăniei legate de starea iobagului. Pământul nu dă nici prea mult rod, datorită pietrișului care năpădește și îneacă totul, multe arături se fac pe înălțimi greu de urcat, unde apa de pe coaste spală prea deseori ovăzul și orzul, singurele păioase care rezistă climei. Fânațele sunt și ele situate la distanțe mari, iarba era slabă pretutindeni, abia de se poate cosi o dată, iar pășunile sunt neîndestulătoare. De aceea muntenii erau nevoiți a lua în arendă, în fiecare an, poieni în hotarul județelor apropiate, Zarand și Cluj. Poame nu se fac, nici cultura legumelor nu rentează. Din întreg terenul comunei Vidra, abia dacă a douăsprezecea parte produce rod, a zecea parte e mediocră, iar restul e pământ sterp. La toate aceste mizerii se adaugă și drumurile impracticabile și lipsa de produse proprii care să se poată valorifica pe piețe.

În asemenea condiții de trai, lupta pentru existență a moșilor din Vidra pare destul de grea. Bucatele sunt nevoiți a le cumpăra din târg sau să le aducă de pe Câmpie. Bani nu au decât ce câștigă de la domeniu și din vânzarea sculelor, oferite la oraș sau prin ciubărari. De un timp însă, șpanii streini ai domeniului fac adeseori să dispară bănișorii („creițarii”) agonisiți cu munca grea de robotă, iar zilele de lucru la care îi cheamă sporesc neconținut. În 1820, vidrenii se plâng că și lemnul ce-l primesc pentru confecționarea vaselor se află departe în pădure și la loc rău. Totul era așa întocmit de către administrația domeniului, ca iobagii fiscali să consume cât se poate de puțin și să aducă, în schimb, câștig maxim pentru proprietar. În această formulă se ascunde sâmburele conflictului dintre domeniu și moși, conflict care nu a fost rezolvat nici prin răscoala lui Horia, nici prin măsurile de reglementare urbarială ale stăpânirii. Regimul absolutist feudal trebuia doborât, ca să se creeze condiții favorabile pentru dobândirea unui trai mai bun. Dar „Urbariul” nu consemnează nici pe departe mizeria cruntă ce domnește în Munții Apuseni în această epocă a stăpânirii habsburgilor. Populația, care a sporit într-un secol și jumătate, a fost nevoită să se întindă înspre obârșiile Arieșului, întemeind sate noi pe locurile defrișate cu mare trudă. Condițiile de trai nu s-au îmbunătățit prin aceasta, dar nici prin faptul că o bună parte a moșilor își vor părăsi căminele părintești ca să întemeieze așezări noi în teritoriul dintre Someșul Rece și Someșul Cald, preferând să devină „jeleri” ai feudalului din Gilău, decât să continue viața de iobagi săraci ai fiscului din regiunea Arieșului Superior, lipsiți de orice posibilitate de câștig.

Dacă, în ciuda împrejurărilor vitrege, găsim totuși moși relativ mai înstăriți, faptul se explică prin vrednicia oamenilor deprinși a lupta cu cele mai aspre condiții de viață. De voie, de nevoie, ei trebuie să se mulțumească cu puținul ce-l câștigă. Unii reușesc a

realiza eroider chiar economii, sporind, încetul cu încetul, patrimoniul moștenit. Tatăl lui Avram Iancu dovedește, de asemenea, o hărnicie pilduitoare. În 1839, el stăpânea un lot iobăgesc de opt jugăre arător și mai multe fânațe depășind îndoitul acestei suprafețe, ceea ce nu e puțin, în comparație cu sărăcia care copleșește populația din munți⁸. Inventarul oficial ne dă puțința să recunoaștem și zestrea adusă de tânăra soție a lui Alisandru: o bucată de grădină în luncă, „la Bogdan”, și mici fâșii de fânațe „în Belcu”, „la Capul Podului” și peste iaz, la moara Gligoreștilor. Gospodăria lor sporește astfel în belșug: poiețile din ogradă și stânilor de la munte vor adăposti în curând mai multe vaci cu lapte, boi de jug, câțiva cai și porci și oi numeroase. Judele Alisandru se mai îndeletnicește însă, decenii întregi, și cu cărăușia, care îi aduce venituri frumoase. El fasonează lemnul în ferestrele, taie scânduri și șindrilă și transportă produsele acestea prețioase fie la administrația minelor, fie la Câmpeni, Abrud și Zlatna sau chiar înspre Câmpie⁹.

După ce ajunge stăpân pe partea ce-i revine de la părinți, lasă în picioare casa veche, dar construiește alta, în mijlocul grădinii, „minunată” după împrejurările de atunci, cu două încăperi, din material de lemn, așezată pe temelie de piatră și acoperită „frumos”, întâi cu scânduri, apoi cu șindrilă. Felul de construcție a caselor de la munte, de acum o sută de ani și mai bine, îl reamintesc ferestrele mici, acoperișul țuguiat, foarte înalt, și „târnașul”, cerdacul deschis,

⁸ Averele lui Alisandru Iancu e arătată amănunțit în „extrasul urbarial” publicat de Ioan Lupaș, *op. cit.*, în anexe, pp. 31-36. Aici se menționează și casa nouă („domus e lapideis et ligneis matricularibus splendide aedificata et scandulis formose tecta”).

⁹ Ioan Georgescu, *Pe urmele lui Avram Iancu. Amintirile moșului Maria Gheorghe a Ghilii despre anii din urmă ai lui Iancu* (în *Transilvania*), 1922, pp. 576-583. Dar amintirile acestea sunt în mare parte deformate, cum se întâmplă totdeauna cu informațiile transmise după trecerea unui răstimp de mai multe decenii.

caracteristic în regiune, încins cu patru arcade. Casa veche o locuiește însă bunica familiei, Gheorgheasa, adică văduva lui Gheorghe Iancu.

„Casa Iancului”, rămasă în picioare până în zilele noastre, transformată în muzeu, păstrează încă, atârnat de grindă, leagănul lui Avram, din nuiele de alun împletite. E acoperit cu un cearceaf din pânză de cânepă, iar învelitoarea e din lână seină, învârstată cu negru. Alături e așezat patul părinților, acoperit cu o cergă moțească și împodobit cu lepedee și perne¹⁰. Tot ce se găsește în „muzeul” de astăzi, piesele de mobilă și uneltele de prelucrat lemnul, ca și tindeiele cu alesături colorate, perdelele, fețele de masă, costumele și cojoacele bărbătești și femeiești, arată felul de viață simplu, dar nelipsit de un deosebit simț al frumosului, la această familie de moși.

În aceste condiții cresc cei doi copii ai judeului din Vidra de Sus. Ioan e cu patru ani mai mărișor decât Avram. El va conduce, prin urmare, joaca din copilărie a frățiorului, sub ochii plini de grijă ai mamei. Coastele îmbrăcate cu tufișuri și împădurite care se ridică în fața casei, peste drum, și dincolo de râu, în lunca de sub Piatra Albă, oferă felurite ascunzișuri liotei de copii, preocupați veșnic să descopere tainele lor. Moara de alături, cu iazul nu prea adânc, va prinde cu deosebire în vraja ei pe viitorul erou. În miezul verii, copiii se bălăcesc toată ziua în apă, fie aici în iaz, fie la stavila Înceștilor. Toți puii de moși știu cum se caută păstrăvul în cotlonul de sub jghiab și sub pietrele din șivoaie. Avram învață chiar meșteșugul undiței, care-i va mângâia multe clipe din anii tragicele sale agonii. Nimic nu lipsește, de altfel, din potrivelile vieții de la țară, menite a răsfăța copilăria unui fiu de iobag. Bunăstarea relativă

¹⁰ În *Probleme de muzeografie*, Cluj, 1857, prof. Ștefan Pascu prezintă *Muzeul Avram Iancu*, iar Nicolae Dunăre, materialele etnografice.

îngăduie părinților să se îngrijească cu dragoste de copii, hrănindu-i îndestulător și îmbrăcându-i cuviincios. Joaca era asigurată întotdeauna de pâlcurile nepoților, care vor fi dat adeseori pe la bunicuța lor. Mulțimea de veri și verișoare îi va păstra dragoste lui Avram și în anii întunecați ai neașteptatei sale eclipse¹¹. Trebuie să fi fost deci un bun și vesel tovarăș, alintat de părinți și iubit de copiii satului. Clocotea în el viața și sănătatea, spune un martor contemporan.

Ce atmosferă domnește într-un asemenea cămin de țărani cuviincioși și strădalnici ne putem lesne închipui. La munte, viața se deapănă pe îndelete, legată de munca anevoioasă de toate zilele. Copiii nu se resimt încă de asprimea nedreptelor orânduiri omenesti, dar pe măsură ce prind a înțelege vorbele părinților, ei își întipăresc în suflet crâmpie de fraze care îi vor urmări de-a lungul întregii vieți. Nemulțumirea moților mocnea neîntrerupt și după răzmirița lui Horia, alimentată zi de zi de politica semicolonială a Austriei și de răutatea funcționarilor camerali. Gornicul din Vidra de Sus își înseamnă bine abuzurile la care se dedau slujbașii „împărăției” pentru a depozeda pe moți din drepturile lor. Ca angajat al fiscului, el nu poate să intervină. Popularitatea de care se bucură între consăteni și prețuirea ce i-o arată cărturarii din Munți îl feresc de bănuiala că s-a făcut complice la asuprirea poporului și la abuzurile domnilor. Respectuos față de cei mari, tatăl lui Iancu știe să se mențină pe calea dreaptă. În sânul familiei însă își leapădă sfiala și îndrăznește a osândi nedreptatea. Cei doi copii află astfel destul de curând de numele lui Horia, năpraznicul moț din Albac. Drama lui, povestită adeseori, trebuie să le fi aprins fantezia. Dorul de libertate, sădit încă din copilărie în sufletul lui Avram, nu se va stinge niciodată.

¹¹ *Transilvania*, Sibiu, 1922, p. 595.

Povestea copilăriei eroului nu e însă, din nefericire, prea bogată în amănunte. La vârsta potrivită, el va fi trimis la școala din sat și în urmă, după un an sau doi, părăsește casa părintească pentru a învăța azbuchiile la dascălul Ioanette din Câmpeni. Tatăl său hotărâse a-i duce pe ambii copii la învățătură mai înaltă.

Adolescența

Școlile primare din Munții Apuseni, în care învață eroul carte mai întâi, se bucurau în această epocă de o faimă deosebită. Încă de pe vremea lui Iosif al II-lea, au fost înființate aici mai multe școli, întreținute de fisc și controlate de autoritățile școlare, asigurându-se dascălilor plata cuvenită în bani și în natură. În 1846, profesorul ungur Székely Mózes, amintit mai sus, făcând comparație cu școlile din Sălciua și din celelalte comune de iobagi din văile Arieșului, constată că pe domeniul statului ele se prezintă în condiții mult superioare. Clădirile, mai arătoase pretutindeni, sunt așezate în ogrăzi împrejmuite cu uluci. Copiii învață să scrie și să citească, însușindu-și, totodată, și regulile moralei și ale bunei-cuviințe. De aceea frunțașii țăranimei din munți par mai îngrijiți și mai bine îmbrăcați. Ei înlocuiesc căciula cu pălăria, pieptarul lung de piele îl scurtează, iar în loc de opinci poartă cizme. În felul de a fi sunt, de asemenea, mai modești, gata de a veni în ajutor și politicoși.

Aprecierile acestea sunt făcute în legătură cu frații Iancu, astfel că ele se pot aplica și școalei din Vidra. Învățător aici era Mihaiu Gomboș, întemeietorul unui cunoscut neam de popi și cărturari, care joacă roluri de frunte în viața moților. La Câmpeni, Avram avea ca dascăl pe Moise Ioanette, plin de aceeași râvnă pentru